

УДК 613:378.03

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/60-1-33>**Оксана БОРОВЕЦЬ,***orcid.org/0000-0003-1891-8568*

кандидат біологічних наук,

доцент кафедри здоров'я людини та фізичної терапії

Міжнародного економіко-гуманітарного університету

імені академіка Степана Дем'янчука

(Рівне, Україна) *Borovetsorsanaoksana@ukr.net***Олена СІРМАН,***orcid.org/0000-0003-1478-7498*

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри здоров'я людини та фізичної терапії

Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

(Рівне, Україна) *sirmanolena@ukr.net***Юлія КОПЕЛЬ,***orcid.org/0000-0002-1493-8428*

викладач кафедри здоров'я людини та фізичної терапії

Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука

(Рівне, Україна) *kopeljuliia@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті висвітлені проблеми наукових основ організації навчального процесу: теорії навчання (дидактики), діяльнісного підходу, мотивації учіння, навчально-пізнавальної діяльності, активізації пізнавальної діяльності.

Показано, що характерним для сучасного етапу розвитку освіти є інтенсивні пошуки нового в теорії та практиці навчання. Навчальним закладам – середнім загальноосвітнім школам – надано право вдосконалювати існуючі та створювати свої варіанти побудови навчально-виховного процесу.

Показано, що розроблення і впровадження нових навчальних технологій повинні базуватися на наукових засадах, відповідати запитам сьогодення, головною ознакою якого є переорієнтування освіти на особистість учня, розвиток його здібностей, обдаровань, розкриття потенційних можливостей.

Підвищення ефективності організації навчальної діяльності учнів вимагає творчого застосування різноманітних методів, засобів і форм навчання.

Розглянуто навчальну діяльність як один з типів відтворюючої діяльності, яка стає провідною у молодшому шкільному віці, оскільки вона детермінує виникнення основних психологічних новоутворень даного віку, визначає загальний психічний розвиток молодших школярів, формування їх особистості в цілому.

Встановлено, що значну роль відіграє науково-пізнавальна література в активізації пізнавальної діяльності учнів. Одним з пріоритетних напрямів інформатизації освіти, є використання можливостей нових інформаційних технологій для реалізації ідей розвиваючого навчання, активізації пізнавальної діяльності учнів, підвищення її ефективності й якості. Формування особистості, її якісні зміни проходять в діяльності. Виявлено, що це така їхня діяльність, в основі якої є співробітництво учнів у головному для них виді діяльності – навчанні, яка спрямована на досягнення загальної для них мети, важливої для кожного учасника діяльності.

Ключові слова: навчання, пізнавальна діяльність, молодший шкільний вік.

Oksana BOROVETS,

orcid.org/0000-0003-1891-8568

Candidate of Biological Sciences,

Associate Professor at the Human Health and Physical Therapy Department

Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities

(Rivne, Ukraine) Borovetsorsanaoksana@ukr.net

Olena SIRMAN,

orcid.org/0000-0003-1478-7498

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Human Health and Physical Therapy

Academician Stepan Demyanchuk International University of Economics and Humanities

(Rivne, Ukraine) sirmanolena@ukr.net

Yuliya KOPEL,

orcid.org/0000-0002-1493-8428

Lecturer at the Department of Human Health and Physical Therapy

Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities

(Rivne, Ukraine) kopeljuliia@gmail.com

FEATURES OF ACTIVATION OF COGNITIVE ACTIVITY OF PRIVATE SCHOOL STUDENTS.

The article highlights the problems of the scientific foundations of the organization of the educational process: theory of learning (didactics), activity approach, learning motivation, educational and cognitive activity, activation of cognitive activity.

It is shown that intensive searches for new things in the theory and practice of education are characteristic of the modern stage of education development. Educational institutions – secondary comprehensive schools – are given the right to improve the existing ones and create their own options for building the educational process.

It is shown that the development and implementation of new educational technologies should be based on scientific principles, meet the demands of today, the main feature of which is the reorientation of education on the personality of the student, the development of his abilities, gifts, and the disclosure of potential opportunities.

Increasing the effectiveness of the organization of students' educational activities requires the creative use of various methods, means and forms of learning.

Educational activity is considered as one of the types of reproductive activity that becomes the leading one in primary school age, as it determines the emergence of the main psychological neoplasms of a given age, determines the general mental development of primary school students, the formation of their personality as a whole.

It has been established that scientific and cognitive literature plays a significant role in activating students' cognitive activity. One of the priority areas of informatization of education is the use of opportunities of new information technologies for the implementation of ideas of developing learning, activation of students' cognitive activity, improvement of its efficiency and quality. The formation of the personality, its qualitative changes take place in the activity. It was revealed that this is their activity, the basis of which is the cooperation of students in the main activity for them – education, which is aimed at achieving a common goal for them, which is important for each participant of the activity.

Key words: *education, cognitive activity, primary school age.*

Постановка проблеми. Готуючи майбутніх спеціалістів до роботи в нових умовах, нині велика увага приділяється формуванню їхніх практичних умінь і навичок до управління навчальним процесом у сучасній школі. Під цим поняттям розуміється процес змін в об'єктивних (зміст, організація, методи навчання) і суб'єктивних (зміст і структура розумової діяльності) умовах навчання задля підвищення їх організованості. У системі навчання об'єктивні умови розглядаються як підсистема, що керує, а суб'єктивні – як керована підсистема. У ролі керованого виступає пізнавальна діяльність учнів, перетворення якої в потрібному

напрямі є головною метою навчально – виховного процесу; що визначає способи і прийоми керування (Філоненко, 2012: 334).

Пізнавальна діяльність підлітків є важливим завданням основних гуманітарних дисциплін.

Перебудовуючи зміст навчального матеріалу, вчитель задає напрям розвитку розумової діяльності учнів, і, водночас коригує хід пізнання навчального матеріалу. Внесення нових елементів у структуру розумової діяльності учнів, її збагачення відбувається з урахуванням підготовки школярів до пошукової діяльності, до знаходження і застосування способів розв'язання проблем. Цей

процес є не лише наслідком, а й засобом керування пізнавальною діяльністю учнів (Волосовець, 2005: 12).

Інформаційні технології відіграють сьогодні пріоритетне значення в усіх сферах діяльності людини та визначають розвиток суспільства майбутнього (Геруш, 2012: 35).

Нові технології не тільки забезпечують вчителів та учнів новими джерелами інформації. Новий підхід характеризується використанням інтерактивних методів, які забезпечують двонаправлений потік інформації вчитель-учень і учень-вчитель незалежно від форми заняття (Геруш, 2012: 35).

Аналіз останніх робіт засвідчив значну кількість досліджень та публікацій провідних вітчизняних вчених на означену тематику. Свої праці цій проблемі присвятили: Г. Василенко, Л. Васьков, Л. Демчунь, А. Дробинська, В. Монахов, І. Скрипник та багато інших вчених. Так, наприклад М. Філоненко стверджує, що розвитку пізнавальної діяльності може сприяти використання структури навчального матеріалу і спеціально організована взаємодія видів пізнавальної діяльності з опорою на узагальнені наочні орієнтири, визначені педагогічні умови і розроблені адекватні організаційні форми, методи, прийоми навчання (Філоненко, 2012: 334).

На думку І. Скрипник пізнавальна діяльність сприяє формуванню світоглядних знань підлітків, яка є найбільш складною синтетичною формою духовного освоєння діяльності (Скрипник, 2012: 372). Неловкіна-Берналь стверджує, що одним з пріоритетних напрямів інформатизації освіти, є використання можливостей нових інформаційних технологій для реалізації ідей розвиваючого навчання, активізації пізнавальної діяльності учнів, підвищення її ефективності й якості (Неловкіна-Берналь, 2010: 14).

Мета статті – виявити особливості активізації пізнавальної діяльності учнів молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Під час навчального процесу школярі здобувають нові знання, які розширюють їхній кругозір, і з другого боку – у процесі активної пізнавальної діяльності розвиваються навчальні можливості учня, завдяки яким він може самостійно і творчо не лише використовувати запас знань, а й шукати нове, задовольняючи свої потреби в пізнанні (Неловкіна-Берналь, 2010: 14). У нашій статті розкриваються креативні аспекти активізації пізнавальної діяльності учнів.

Феноменом творчої навчально-пізнавальної діяльності в конкретній галузі педагогічного знання, тобто теорії навчання, є закономірності роз-

витку особистості вже в процесі навчання. Дитині має бути зрозумілою мета завдання. І тоді вона зможе з інтересом виконувати дуже багато нецікавої, але потрібної роботи.

Чим молодший вік, тим цікавіші слід давати завдання. Найбільш цікавим є те, що максимально розвиває самостійність дитини, збуджує її думку. Викладання повинно бути захоплюючим – таким є один з принципів методики сучасного уроку. Однак інтерес не має нічого спільного з розважальністю, яка не містить пізнавальної мети. Кожне заняття повинно мати пізнавальний характер і, одночасно, захоплювати як своїм змістом, так і способом викладу.

За роки навчання в школі в дітей виробляється звичка задовольнятися матеріалом підручника, а це недостатньо забезпечує розвиток пізнавальної діяльності та учнів. Матеріал підручника не може постійно стимулювати самостійну творчу діяльність дітей, осмислення ними певних явищ, оскільки не асоціюється ними з реальними життєвими враженнями. Потрібно вивчати навколишній світ, види трудової діяльності, явища суспільного життя, події, характерні для місця проживання дітей (Геруш, 2012: 35).

Отже, у формуванні пізнавальної діяльності підлітків застосовуються різноманітні засоби і прийоми. Прийоми можуть бути частковими, узагальненими, складними і застосовуватися в рамках одного предмета, а також бути міжпредметними. Викладання повинно бути захоплюючим – таким є один з принципів методики сучасного уроку. Однак інтерес не має нічого спільного з розважальністю, яка не містить пізнавальної мети. Кожне заняття повинно мати пізнавальний характер і, одночасно, захоплювати як своїм змістом, так і способом викладу. Надійним показником навчально-пізнавальної активності є прагнення учнів за власним бажанням брати участь у навчальній діяльності, в обговоренні розглянутих на уроці чи під час позакласних занять питань, у доповненнях і поправках до відповідей – однокласників, у бажанні висловити свою точку зору.

Характерним показником навчально-пізнавальної активності учнів є оперування набутим фондом знань і вмінь, прагнення поділитися з іншими (товаришами, вчителем, батьками) новою інформацією, одержаною поза школою. Емоційно сприятливий фон пізнавальної діяльності стимулює інтелектуальну активність.

Для діагностування якості пізнавальної діяльності підлітків доцільно використовувати метод експертних оцінок, який ґрунтується на врахуванні колективної думки експертів про об'єкти

дослідження, а цей метод дозволяє згідно з педагогічними критеріями здійснити аналіз, оцінку та відбір експертних матеріалів для застосування їх у навчальному процесі (Геруш, 2012: 35).

Активізації пізнавальної діяльності може сприяти такий засіб, як опорні конспекти. Опорні конспекти значно полегшують сприймання матеріалу та його розуміння. Учень є суб'єктом пізнавальної діяльності, тому в центрі процесу навчання, який має соціально-педагогічні основи, перебуває його особистість з її ставленням до світу, що пізнається, до співучасників навчально-пізнавальної діяльності. Тому головним критерієм ефективності уроку повинно стати залучення до навчальної діяльності всіх без винятку учнів на рівні їхніх потенційних можливостей. Усе залежить від індивідуальності вчителя, його професійної майстерності, рівня підготовки класу.

Велике значення для активізації пізнавальної діяльності підлітків має створення пізнавальної перспективи. Для її створення у навчанні застосовуються такі способи і засоби, як – попереднє повідомлення учням про мету, план, термін виконання майбутньої пізнавальної діяльності, про те, що вони вивчатимуть і в які терміни. Відомо, що здібності людини, в тому числі і учнів, розвиваються в процесі діяльності. Засобом розвитку пізнавальних здібностей учнів є вмиле застосування таких методів і прийомів, які забезпечують високу активність учнів у навчальному пізнанні. Методи і прийоми активізації, що їх застосовує вчитель, повинні враховувати рівень пізнавальних здібностей учнів, бо непосильні завдання можуть підірвати віру учнів у свої сили і не дадуть позитивного ефекту.

Протягом вивчення проблеми активізації пізнавальної діяльності підлітків зверталась увага на застосування гри, її вивчали як засіб для самовираження, самоствердження, самоаналізу, самовдосконалення підлітків.

Виявлено, що взаємозв'язок, можливість взаємопроникнення і взаємообумовленість гри та свят сприяють створенню передумов для появи такого інноваційного утворення, як пізнавальна гра-свято (Філоненко, 2012: 334).

Активізація пізнавальної діяльності учнів тісно пов'язана з активізацією їх мислення. У мисленні школярів виділяється три рівні: рівень розуміння, рівень логічного мислення і рівень творчого мислення. Дитина переживає в собі дуже сильний процес розвитку, сама природа продовжує в ній своє становлення. В кожний конкретний момент в організмі дитини починає діяти та чи інша функція.

В учнів потрібно сформувані мотиви навчання, головним з яких є інтерес до предмету. Під пізнавальним інтересом до предмету розуміють вибірково спрямованість психічних процесів людини на певні об'єкти і явища оточуючого світу. Звичайно, учнів навчають не тільки тому, що їм цікаво. Навчання – це праця, що потребує великої напруги сил. І все ж стійкий інтерес учнів до предмету іде через цікавість і допитливість і значною мірою визначає успіх учнів у навчанні.

Важливу роль в засвоєнні знань має відтворення отриманого матеріалу, навіть якщо це відтворення проводиться в урізаному вигляді в ході розумових операцій.

Розуміти досліджуваний матеріал мало. Необхідно також зберігати в пам'яті факти і логічні висновки, мати можливість відтворювати їх вільно і зв'язно. Знати досліджуваний матеріал – це означає вміти усвідомлено і в повному обсязі відтворювати його, виділяти значуще і другорядне, пояснювати суть предметів і явищ, обґрунтовувати правильність правил та інших теоретичних узагальнень, доводити справедливості теоретичних висновків, відповідати на будь-які питання, які прямо або побічно належать до досліджуваного матеріалу (Волосовець, 2005: 12).

Таким чином різноманітна інформація краще засвоюється, якщо подається в ігровій формі (Геруш, 2012: 35).

Істотною частиною навчального процесу є сучасні технічні засоби у вигляді мультимедійних технологій.

Важливою складовою є забезпечення наочності викладання. Сучасні засоби дозволяють значною мірою підвищити наочність уроків (Філоненко, 2012: 334).

Висновки. Підтверджено, що формування особистості, її якісні зміни проходять в діяльності. Виявлено, що це така їхня діяльність, в основі якої є співробітництво учнів у головному для них виді діяльності – навчанні, яка спрямована на досягнення загальної для них мети, важливої для кожного учасника діяльності.

Засоби і прийоми активізації пізнавальної діяльності підлітків допомагають виробленню у них прийомів навчальної праці, сприяють розумовому розвитку, ефективному використанню часу, підвищенню якості знань.

Активізація навчально-пізнавальної діяльності веде до суттєвих змін у житті особистості, в її свідомості, до новоутворень в інтелектуальному і моральному розвитку, сприяє становленню учня як індивідуальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Філоненко М. М. Психолого-педагогічна готовність викладача ВМНЗ в інноваційних умовах освіти. *Гуманітарний вісник*. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». 2022. Дод. 1 до вип. 27. Т. II (35). К.: Гнозис. С. 333–339.
2. Геруш І. В., Гайдуков В. А., Букатару Ю. С., Маритчин І. М. Дистанційні технології навчання як одна з інноваційних технологій у навчальному процесі. *Медична освіта*. 2012. № 3. С. 35–37.
3. Скрипник І. М., Сорокіна С. І., Шевченко Т. І. [та ін.]. Кейс-метод як приклад інтерактивного навчання студентів-медиків клінічним дисциплінам. *Вища освіта України*. Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». 2012. Т. 1. № 1 (Дод. 3). С. 372–377.
4. Неловкіна-Берналь О. А. Педагогічні умови формування професійної спрямованості студентів медичних спеціальностей. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка*. 2020. Ч. 1. № 10 (197). С. 12–21.
5. Волосовець О. П. Питання якості освіти у контексті впровадження засад Болонської декларації у вищій медичній школі. *Медична освіта*. 2019. № 2. С. 12–16.

REFERENCES

1. Filonenko M. M. Psykholoho-pedahohichna hotovnist vykladacha VMNZ v innovatsiinykh umovakh osvity. [Psychological and pedagogical readiness of a teacher of higher educational institutions in innovative conditions of education]. *Humanitarian Bulletin*. Thematic issue “Higher education in Ukraine in the context of integration into the European educational space”. 2022. pp. 333–339. [in Ukrainian].
2. Herush I. V., Haidukov V. A., Bukataru Yu. S., Marytchyn I. M. Dystantsiini tekhnolohii navchannia yak odna z innovatsiinykh tekhnolohii u navchalnomu protsesi. [Distance learning technologies as one of the innovative technologies in the educational process]. *Medical education*. 2012. pp. 35–37. [in Ukrainian].
3. Skrypnyk I. M., Sorokina S. I., Shevchenko T. I. [ta in.]. Keis-metod yak pryklad interaktyvnoho navchannia studentiv-medykiv klinichnym dystsyplinam. [Case method as an example of interactive teaching of medical students in clinical disciplines.] *Higher education in Ukraine*. Thematic issue «International Chelpan psychological and pedagogical readings». 2012. pp. 372–377. [in Ukrainian].
4. Nelovkina-Bernal O. A. Pedahohichni umovy formuvannia profesiinoi spriamovanosti studentiv medychnykh spetsialnostoni. [Pedagogical conditions of formation of professional orientation of students of medical specialties]. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University*. 2020. pp. 12–21. [in Ukrainian].
5. Volosovets O. P. Pytannia yakosti osvity u konteksti vprovadzhenia zasad Bolonskoi deklaratsii u vyshchii medychnii shkoli. [The issue of quality of education in the context of implementation of the principles of the Bologna Declaration in higher medical school]. *Medical education*. 2019. pp. 12–16. [in Ukrainian].